

вдвойне. Объяснений ей не может быть в принципе. Выход видится в получении наукой социального заказа на разработку совершенной методики проведения анализа состояния и прогноза изменения оперативно-розыскной обстановки в регионах и стране в целом, возложении обязанности практического их проведения на соответствующие структуры ОВД, в нормативной регламентации перечня необходимой для этого информации, порядка ее поступления и потоков распределения. Естественно, предложения по разработке и реализации программы должны дать и представители отечественной науки ОРД, а обсуждение целесообразно провести на конференциях и семинарах, исключив из их повестки неконструктивные споры о методологии, понятиях и определениях.

Постоянно действующие в некоторых ВУЗах семинары по ОРД - новация, вне всякого сомнения, положительная. Только их тематику нужно спустить с заоблачных высот. На нашей грешной земле практических проблем оперативно-розыскной деятельности, требующих научного осмысления, более, чем достаточно.

УДК 343.346.8

І.О. Воронов

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПРОБЛЕМ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ВИСОКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті розглядаються сучасний стан та перспективи розвитку вітчизняних дисертаційних досліджень проблем розкриття та розслідування злочинів у сфері високих інформаційних технологій. Внесено пропозиції щодо перспектив нових досліджень.

Ключові слова: дисертаційні дослідження, злочини у сфері високих інформаційних технологій, цифрова інформація, методика розслідування.

В статье рассматривается современное состояние и перспективы развития отечественных диссертационных исследований проблем раскрытия и расследования преступлений в сфере высоких информационных технологий. Внесены предложения относительно перспектив новых исследований.

Ключевые слова: диссертационные исследования, преступления в сфере высоких информационных технологий, цифровая информация, методика расследования.

The article deals with the modern state and prospects of development of domestic dissertation researches of problems of investigation of high-tech information crimes. The proposals for new researches have been made.

Keywords: dissertation researches, high-tech information crimes, digital information, criminal investigation.

На сучасному етапі боротьби зі злочинністю у сфері високих інформаційних технологій перед правоохоронними органами виникає низка

складних завдань, що потребують комплексного вирішення. Серед них – вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, поліпшення організаційного та матеріального забезпечення правоохоронних органів, підвищення якості підготовки кадрів оперативних працівників, слідчих та суддів. Доцільно також підкреслити, що дієвість заходів щодо вдосконалення правоохоронної діяльності залежить не лише від зазначених обставин, а й від оптимального наукового забезпечення. Сприйняття їх важливості та необхідності розв'язання постійно викликає інтерес науковців, які й обирають відповідні напрямки наукових досліджень.

Окремим аспектам проблеми присвячені наукові розробки О.І. Мотляха, Л.П. Паламарчук, О.А. Самойленко, О.В. Шведової, І.М. Горбаньова, Л.В. Борисової, Д.В. Пашнєва, В.Д. Поливанюка, А.І. Журби, А.С. Білоусова, Ю.Ю. Орлова, І.Ф. Хараберюша, Н.Л. Волкової, В.П. Шеломенцева, Ю.В. Степанова, Л.Л. Тимченка, М.Ю. Літвинова та інших.

Разом з тим в науці та практиці лишилося ще чимало проблем, які потребують детального вивчення. Особливо це стосується сучасного стану вітчизняних криміналістичних наукових досліджень, окреслення напрямів покликаних забезпечити дієвими рекомендаціями практику боротьби зі злочинністю у сфері високих інформаційних технологій. Недостатнє дослідження цих проблем вже зараз негативно впливає на адекватність визначення стратегічних напрямів прогидії, призводить до диспропорцій у дослідженнях, привносить елемент стихійності в організацію та планування наукових пошуків. Таким чином варто проводити аналіз виконаних досліджень, оскільки це дозволить сформувати карту наукових пошуків та розробити пропозиції щодо організації нових необхідних напрямків.

Вагомий внесок у комплексне міждисциплінарне дослідження теоретичних, методологічних, організаційних засад проведення наукових криміналістичних досліджень, систематизацію та узагальнення даних про їх зміст зробили А.В. Іщенко¹, В.Д. Берназ та П.В. Берназ². Корисним виданням в аспекті узагальнення наукових праць присвячених злочинам у сфері високих інформаційних технологій є бібліографічний вказівник підготовлений колективом російських авторів³. Відповідного узагальнення та аналізу потребують й вітчизняні дисертаційні дослідження проблем розкриття та розслідування злочинів у сфері високих інформаційних технологій. Зазначене спонукало здійснити огляд сучасного стану та перспективи роз-

¹ Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: Монографія / За редакцією І. П. Красюка. - К.: Національна академія внутрішніх справ України. - 2003. - 359 с.

² Довідник про дисертаційні роботи виконані в Україні за 1998-2009 роки за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика: судова експертиза: оперативно-розшукова діяльність / уклад. В.Д. Берназ, П.В. Берназ. - Одеса, 2010. - 242 с.

³ Преступления в сфере высоких технологий (1990-2003 гг.): Библиогр. указ. литературы / Аникина С.П., Быкова И.И., Роянова Н.Н., Федорова Е.А. - Красноярск, 2002. - 76 с.

витку вітчизняних дисертаційних досліджень проблем розкриття та розслідування злочинів у сфері високих інформаційних технологій.

Одна з перших вітчизняних наукових робіт, присвячена методиці розкриття та розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерів, була захищена у 2003 році в Одеському інституті внутрішніх справ Харківського університету внутрішніх справ¹. У цій роботі було проведено історичний аналіз виникнення означених злочинів у світі, у тому числі й в Україні, відображено криміналістичну характеристику та її елементи, проаналізовано початковий етап розслідування та його оперативно-розшукове забезпечення.

Подальшу розробку методики розслідування цих злочинів здійснили О.І. Мотлях² та Л.П. Паламарчук³, які у 2005 році у спеціалізованій вченій раді Академії адвокатури захистили дисертації "Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій" та "Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж" відповідно.

Корисною роботою, яка конкретизує криміналістичну характеристику та відображає особливості порушення кримінальних справ і використання на основі їх аналізу спеціальних знань, слід визнати дисертацію О.А. Самойленко "Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій", захищену у 2006 році⁴. У цьому ж році були захищені дослідження і з інших напрямів. Так, "Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій" у якості власної теми дослідження обрала О.В. Шведова⁵. Особливості методики розслідування порушень

¹ Воронов І.О. Розкриття та розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерів. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Воронов Ігор Олександрович. - Спеса, 2003. - 225 с.

² Мотлях О.І. Питання методики розслідування злочинів у сфері інформаційних комп'ютерних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Мотлях Олександр Іванович. - Київ, 2005. - 225 с.

³ Паламарчук Л.П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Паламарчук Людмила Петрівна. - Київ, 2005. - 217 с.

⁴ Самойленко О.А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Самойленко Олена Анатоліївна. - Харків, 2006. - 250 с.

⁵ Шведова О.В. Комплексне криміналістичне дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / О.В. Шведова. - Київ, 2006. - 23 с.

авторського права щодо незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм стали об'єктом дослідження І.М. Горбаньова¹.

Інший дослідник Л.В. Борисова у роботі "Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження" визначає зміст поняття "транснаціональний комп'ютерний злочин", узагальнює сутність основних елементів криміналістичної характеристики транснаціональних комп'ютерних злочинів та взаємозв'язків між ними, а також приділяє увагу особливостям застосування спеціальних знань у ході розслідування означених злочинів².

Далі Д.В. Пашнев у своїй дисертації "Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій" проводить криміналістичний аналіз відповідних злочинів, а також досліджує форми використання спеціальних знань та комп'ютерних технологій при збиранні та дослідженні слідів комп'ютерних злочинів³.

У своїй роботі "Особливості розслідування злочинів, вчинених у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій" В.Д. Поливанюк класифікує основні елементи криміналістичної характеристики злочинів, вчинених саме у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій, досліджує механізм і способи вчинення злочинів, встановлює їх основні ознаки, розроблює рекомендації щодо висунення слідчих версій, організації та планування розслідування, тактичних прийомів, особливостей проведення окремих слідчих дій⁴.

"Особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини" у якості дисертаційного дослідження обрав А.І. Журба⁵. У цій роботі він висвітлює питання, пов'язані з переліком елементів, які належать до предмета доказування про розслідуванні комп'ютерних злочинів, а також особливості встановлення винності обвинуваченого і мотивів вчинення комп'ютерних злочинів та суспільно небезпечні наслідки даних злочинів.

¹ Горбаньов І.М. Особливості методики розслідування порушень авторського права щодо незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Горбаньов Ігор Миколайович. – Луганськ, 2007. – 240 с.

² Борисова Л.В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Борисова Лариса Володимирівна. – К., 2007. – 217 с.

³ Пашнев Д.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених із застосуванням комп'ютерних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Пашнев Дмитро Валентинович. – Харків, 2007. – 335 с.

⁴ Поливанюк В.Д. Особливості розслідування злочинів, вчинених у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Поливанюк Василь Дмитрович. – Київ, 2008. – 215 с.

⁵ Журба А.І. Особливості предмета доказування у справах про комп'ютерні злочини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Журба Андрій Іванович. – Харків, 2008. – 230 с.

Наступною роботою є дисертація А.С. Білоусова на тему "Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів"¹. Основну увагу автор зосередив на визначенні досліджуваних злочинів, місцю комп'ютерних об'єктів в криміналістичній характеристиці злочинів, особливості механізму слідоутворення та впливу властивостей комп'ютерних об'єктів на підготовку й проведення окремих слідчих дій, залишаючи при цьому невизначеним таке поняття як "об'єкти комп'ютерних злочинів".

Важливу багатофункціональну роль у боротьбі зі злочинністю, зокрема такою, що має високотехнологічне підґрунтя, відіграє й оперативно-розшукова діяльність, тому відповідні наукові розробки привертають пильну увагу в аспекті даного дослідження. Внесли свій вклад до вирішення назрілих проблем Ю.Ю. Орлов², І.Ф. Хараберюш³, Н.Л. Волкова⁴, В.П. Шеломенцев⁵, Ю.В. Степанов⁶, Л.Л. Тимченко⁷ та М.Ю. Літвінов⁸.

Підсумовуючи розгляд наведених вітчизняних досліджень, необхідно підкреслити деякі характерні особливості організації та здійснення наукових розробок. Тематико-кількісні дані, безумовно, свідчать про зростання інтересу вчених до теоретичних та практичних проблем боротьби зі злочинами у сфері високих інформаційних технологій. Як наслідок, збільшується кількість вчених, які доклали зусиль для здобуття відповідної наукової кваліфікації. Проте, ще залишається значне коло важливих проблем. Основні причини цього мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

¹ Білоусов А.С. Криміналістичний аналіз об'єктів комп'ютерних злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Білоусов Андрій Сергійович. – Київ, 2008. – 245 с.

² Орлов Ю.Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теоретичні, правові та організаційно-тактичні проблеми): дис. ... доктора. юрид. наук: 21.07.04 / Орлов Юрій Юрійович. – Київ, 2007. – 601 с.

³ Хараберюш І.Ф. Використання оперативно-технічних засобів щодо протидії злочинам у сфері нових інформаційних технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / Хараберюш Іван Федорович. – Київ, 2006. – 232 с.

⁴ Волкова Н.Л. Організація і тактика розкриття комп'ютерних злочинів (оперативно-розшукові аспекти): Дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / Волкова Наталія Леонідівна. – Дніпропетровськ, 2007. – 314 с.

⁵ Шеломенцев В.П. Пошук і фіксація підрозділами ДСБЕЗ МВС України фактичних даних про злочини у сфері високіх технологій: дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / Шеломенцев Володимир Петрович. – Київ, 2008. – 226 с.

⁶ Степанов Ю.В. Використання комп'ютерних засобів для вирішення завдань оперативної розробки: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Степанов Юрій Вікторович. – Львів, 2009. – 281 с.

⁷ Тимченко Л.Л. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам, що вчиняються з використанням платіжних карток: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Тимченко Леонід Леонідович. – Київ, 2010. – 303 с.

⁸ Літвінов М.Ю. Розкриття оперативними підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинів у сфері використання комп'ютерної інформації: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Літвінов Максим Юрійович. – Львів, 2010. – 303 с.

У переважній більшості проаналізованих праць відчувається гостра проблема адекватного визначення понятійно-термінологічного інструментарію та інтеграція понять з інших галузей знання, що використовуються. Йдеться про значний перелік понять і термінів, що вимагає уніфікації їх трактування та використання. При цьому аналіз наведених у дисертаціях джерел свідчить, що посилання на спеціальну технічну літературу є винятком, ніж нормою. Звідси й необґрунтоване оперування та визначення важливих понять та їх змісту, а також необізнаність щодо новацій та тенденцій у сфері високих інформаційних технологій. Ситуація погіршується і тим, що дослідники, як правило, обмежуються вивченням дисертацій та монографій своїх колег юристів. Як наслідок, це може призвести до ізольованого формування системи основних понять, тобто не враховуючи технологічну складову.

Враховуючи динаміку розвитку високих інформаційних технологій гострою проблемою є значний часовий розрив між науковими розробками і нагальними потребами правоохоронної діяльності. Значна кількість дисертаційних досліджень "відстає" від реальностей сьогодення, оскільки високі інформаційні технології є найпродуктивнішими у плані нових протиправних ідей. Враховуючи проміжок часу, який необхідно для написання дисертації і динаміку розвитку високих інформаційних технологій, які майже одразу віддзеркалюються у кримінальній діяльності, логічно припустити, що на момент її завершення може знизитися актуальність та наукова цінність. Це висуває додаткові вимоги, що повинні враховуватися дослідникам, які обирають відповідні напрямки, оскільки з одного боку не слід забувати про якість праці, а з іншого про її своєчасність. У цьому плані видається корисним слідкувати за новаціями у сфері високих інформаційних технологій, насамперед очікуваними. Визначити характеристики яких допоможе висока ступінь їх визначеності. Прогнозування та моделювання надасть можливість визначити напрямок кримінального використання.

Науковий пошук окремого вченого ускладнюється й тим, що вітчизняна наука в аспекті забезпечення практичними рекомендаціями практики боротьби зі злочинами у сфері високих інформаційних технологій перебуває тільки на початку формування своїх регіональних шкіл. Очевидно, що найбільш кваліфіковану оцінку дисертації може дати вчений, плідно працюючий над дослідженнями, які достатньо близькі до викладених проблем у представлених к захисту роботах, а також має публікації за відповідною тематикою та підготовлених під його керівництвом науковців. Вивчення питання про організацію керівництва та вибір опонентів по дисертаціях за досліджуваною у даній роботі тематикою показує, що така наукова діяльність здійснювалася часто на засадах, мотиви яких далеко не завжди можна пояснити спеціалізацією вчених. Існує чимало прикладів того, коли у ролі опонента залучають вченого, який раніше даною проблемою не займався, оскільки вона не знайшла відображення ні в його публікаціях, ні в його

дисертації, ні в працях, по яких він виступав як науковий керівник. Часто втрачається інтерес до розробки наукових напрямків, розпочатих деякими вченими. Іноді після захисту дисертації науковий пошук вченого втрачає систематичність або завершується взагалі. У даному випадку, особливо враховуючи динамічність процесів у сфері високих інформаційних технологій, доречно згадати вислів "перестанеш крутити педалі – впадеш". Слід додати, що не завжди результати наукового дослідження оприлюднюються у вигляді монографій, що ускладнює можливість для ознайомлення з ними більш широкого кола зацікавлених осіб і, як наслідок, зводить можливість дискусій, не сприяє висловленню думок та окресленню підходів.

Вивчення тематики наведених праць засвідчує, що залишаються напрямки, які потребують об'єктивного, методологічно виваженого вирішення. Серед таких напрямків, які чекають своїх дослідників, слід відмітити методіку розслідування шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних зображень. Цікаву і водночас складну тему становить криміналістичне дослідження цифрової інформації, ідентифікація та діагностика програмних та апаратних засобів, за допомогою яких було вчинено злочин.

УДК007:343.346.8

Д.М. Цехан

ВИСОКІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТОВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена визначенню поняття та змісту високих інформаційних технологій. На підставі аналітичного огляду наукових джерел та нормативно-правових актів автором вистовлено власне бачення змісту понятійного апарату у сфері циркуляції інформації.

Ключові слова: *технологія, інформаційні технології, алгоритм, високі інформаційні технології.*

Статья направлена на определения понятия и содержания высоких информационных технологий. На основании аналитического обзора научных источников и нормативно-правовой базы автор высказывает собственное видение содержания терминологических конструкций в сфере вращения информации.

Ключевые слова: *технология, информационные технологии, алгоритм, высокие информационные технологии.*

Article is directed on definitions of concept and the maintenance of a high information technology. On the basis of the state-of-the-art review of scientific sources and is standard-legal base the author states own vision the maintenance of terminological designs in sphere of rotation of the information.

Key words: *technology, information, technology algorithm, Hi-Tech.*